Veridian E-Journal, Silpakorn University
ISSN 1906 - 3431

อุดมการณ์ทางการเมืองในงานกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์*

Political Ideology in the S.E.A. Write Poetry Award

บัณฑิต ทิพย์เดช (Bandid Thipdet)**

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ ต้องการที่จะศึกษาอุดมการณ์ทางการเมืองในกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์ ในฐานะของงานเขียนประเภทหนึ่งที่ถูกรังสรรค์ผ่านภาษาอันวิจิตร และถือเป็นมรดกทางปัญญาที่ล้ำค่าของคนไทยมาแต่อดีต

งานกวีนิพนธ์ จัดเป็นปฏิบัติการทางวาทกรรมรูปแบบหนึ่ง ซึ่งผู้ประพันธ์มีอำนาจในการประกอบสร้าง นำเสนอ ตอกย้ำ หรือผลิตซ้ำอุดมการณ์ โดยใช้ภาษาเป็นเครื่องมือสำหรับนำเสนอ ทั้งนี้เพื่อดำรงไว้ซึ่งอำนาจและความชอบธรรมในการขยายเครือข่ายของอำนาจ

จากการศึกษาอุดมการณ์ทางการเมืองในกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์ จำนวน 3 เล่ม ได้แก่ เพียงความเคลื่อนไหว ของ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ (2523) นาฏกรรมบนลานกว้าง ของ คมทวน คันธนู (2526) และใบไม้ที่หายไป ของ จีระนันท์ พิตรปรีชา (2532) ซึ่งมีบริบทของการต่อสู้ทางการเมืองจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เป็นภูมิหลัง อีกทั้งกวีผู้สร้างผลงาน ยังเป็นผู้แวดล้อมร่วมสมัยกับเหตุการณ์ดังกล่าว ทั้งนี้โดยอาศัยกรอบวาทกรรมวิเคราะห์เชิงทฤษฎีวิพากษ์ (CDA) เข้ามาวิเคราะห์ประเด็นอุดมการณ์ผ่านการใช้คำ พบว่ามีการประกอบสร้าง นำเสนอ ตอกย้ำ และผลิตซ้ำอุดมการณ์ทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

คำสำคัญ : อุดมการณ์, การเมือง, กวีนิพนธ์, รางวัลซีไรต์, วาทกรรม

* บทความฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย “กวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์: การศึกษาเชิงวาทกรรม”

** อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา E-mail: earth4401457@hotmail.com
Lecturer of Thai Department, School of Liberal Arts, University of Phayao,
e-mail: earth4401457@hotmail.com

Abstract

This aims to study political ideology in the S.E.A. Write Poetry Award. The poets are created through the gorgeously language and an invaluable intellectual heritage of Thailand from the past.

Poetry is a form of discourse practices. The author has the power to create, block, emphasize or reproduce ideology using language as a tool for presentations the ideology. In order to maintain the authority and legitimacy of expanding the network of power.

The study selected 3 S.E.A.Write Poetry Award which are Mere Movement by Nawarat Pongpaiboon (1980) Dramas on a Broad Esplanade by Komtuan Khantanu (1983) and The Missing Leaf by Chiranan Pitpreecha (1989) in which based on the political context of the events of October 14, 1973 which the poets are using the context and contemporary with such events are created to emphasize and reproduce Public Democracy Ideology.

Keywords : Ideology, Politics, Poetry, S.E.A. Write Award, Discourse

บทนำ

รางวัลซีไรต์ (S.E.A. WRITE AWARD) หรือรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน เป็นรางวัลหนึ่งที่ได้ปลุกเร้าบรรยากาศแห่งการเสพสร้างงานวรรณกรรม โดยเฉพาะในแวดวงของนักสร้างสรรค์งานวรรณกรรมจากกลุ่มประเทศอาเซียน 10 ประเทศ ได้แก่ ไทย มาเลเซีย อินโดนีเซีย สิงคโปร์ ฟิลิปปินส์ บรูไนดารุซาลัม เวียดนาม ลาว พม่า และกัมพูชา ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2522 โดยใช้ชื่อภาษาอังกฤษว่า SOUTH EAST ASIA WRITE AWARD (S.E.A. WRITE) มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ความรู้ความสามารถด้านสร้างสรรค์ผลงานของนักเขียนในกลุ่มประเทศอาเซียน

งานกวีนิพนธ์ที่ได้รับรางวัลซีไรต์ตั้งแต่ พ.ศ.2523 มาจนถึงพ.ศ.2556 จัดว่าเป็นรูปแบบการประพันธ์ของไทยที่เกิดขึ้นและมีระยะเวลาสืบทอดมายาวนานนับแต่โบราณกาล จนดูราวกับว่าเป็นงานสรรค์สร้างวรรณกรรมที่ไพเราะงดงาม เต็มเปี่ยมไปด้วยคุณค่าทางวรรณศิลป์ ดังจะเห็นเป็นประจักษ์ว่าไม่เคยมียุคใดสมัยใดที่กวีนิพนธ์ได้เหือดหายไปจากวัฒนธรรมของไทย หากจะแตกต่างก็เป็นเพียงการปรับเปลี่ยนบทบาท และรูปแบบเพื่อให้เข้ากับยุคสมัยของสังคมด้วยความคิดและภูมิปัญญาที่สร้างสรรค์ของกวีร่วมสมัยเท่านั้น ดังคำกล่าวหนึ่งที่น่าสนใจว่า “กวีนิพนธ์มีส่วนในการพัฒนาสังคม และมีคุณค่าในฐานะของการสืบทอดขนบทางวรรณศิลป์” (สุวรรณา ทับแจง, 2550: 36)

Veridian E-Journal, Silpakorn University
ISSN 1906 - 3431

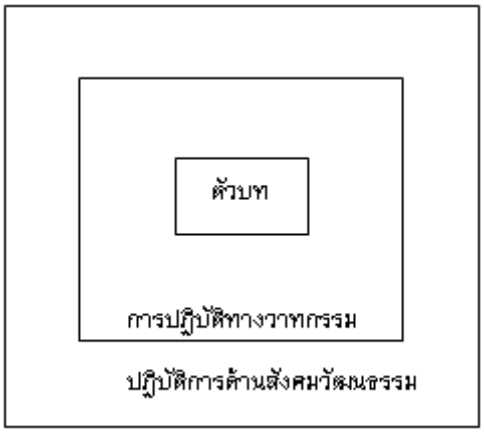
หากพิจารณาโดยหลักการด้านวาทกรรมแล้ว “กวีนิพนธ์” จัดเป็นเพียงการประกอบสร้างระหว่าง “รูปสัญญะ” กับ “ความหมายสัญญะ” ดังนั้น การเลือกใช้ภาษาเพื่อที่จะสื่อสารในบทกวีจึงสามารถเคลือบแฝงความคิด ผูกติดอุดมการณ์ควบคู่ไปกับการใช้ภาษา เพื่อที่จะถ่ายทอดและตอกย้ำอุดมการณ์ของกวีไปยังผู้รับสาร ซึ่งลักษณะดังกล่าวอาจถูกปิดบังหรืออาจเปิดเผยให้เห็นอย่างชัดเจน โดยกวีอาจจะรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ได้

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาอุดมการณ์ทางการเมืองในกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์

วิธีการวิจัย

การศึกษาเพื่อให้ได้คำตอบในประเด็นอุดมการณ์ทางการเมืองในกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์นั้น จำเป็นจะต้องใช้กรอบวาทกรรมวิเคราะห์เชิงทฤษฎีวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis (CDA)) เป็นหลักในการวิเคราะห์ตามแนวคิดการวิเคราะห์สื่อ โดยกรอบวาทกรรมวิเคราะห์เชิงทฤษฎีวิพากษ์นี้เป็นแนวคิดของนอร์แมน แฟร์เคลาฟ์ (Norman Fairclough, 1992) วิธีการศึกษาวิเคราะห์ดังกล่าวจะต้องแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของ 3 ช่องทาง ได้แก่ ตัวบท (Text) ปฏิบัติการทางวาทกรรม (Discourse Practices) และปฏิบัติการณ์ทางสังคมวัฒนธรรม (Socio-cultural Practices) สามารถสรุปเป็นกรอบวาทกรรมวิเคราะห์เชิงทฤษฎีวิพากษ์ 3 มิติของแฟร์เคลาฟ์ ได้ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบวาทกรรมวิเคราะห์เชิงทฤษฎีวิพากษ์ 3 มิติของแฟร์เคลาฟ์
ที่มา: ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2545: 18)

1. ตัวบท (Text) ในที่นี้คือภาษาที่ใช้สื่อสารในงานกวีนิพนธ์ ซึ่งเป็นสิ่งที่จะต้องใช้ในการสืบค้นวาทกรรมที่อาจจะเปิดเผยหรือซ่อนเร้น ด้วยการวิเคราะห์ผ่านคำ

2. ปฏิบัติการทางวาทกรรม (Discourse Practices) ได้แก่ กระบวนการสร้างตัวบท วิเคราะห์กระบวนการนำเสนอ ตลอดจนการตีความตัวบท เพื่อจะดูวิธีการสร้างวาทกรรมของผู้เขียน ตลอดจนวิธีการถ่ายทอดวาทกรรมดังกล่าว

3. ปฏิบัติการทางสังคมวัฒนธรรม (Socio-cultural Practices) ได้แก่ ศึกษาวิเคราะห์บริบททางสังคม วัฒนธรรม การเมือง ที่ปรากฏแวดล้อมตัวบทเพื่อให้เข้าใจความหมายและกระบวนการสร้างวาทกรรมอย่างชัดเจน

กรอบการวิเคราะห์ดังกล่าวจะช่วยทำให้เห็นว่า งานกวีนิพนธ์ (ตัวบท) โดยปกติจะไม่สามารถทำความเข้าใจได้เพียงลำพังตัวของมันเอง ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเชื่อมโยงองค์ประกอบทั้ง 3 ช่องทางตามที่กล่าวมาข้างต้น เพื่อการทำความเข้าใจบริบททางสังคมวัฒนธรรม และปัจจัยแวดล้อมงานกวีนิพนธ์นั้น ว่ามีการสร้างชุดวาทกรรมอะไร โดยใคร ตลอดจนมีการผลิตและเผยแพร่วาทกรรมอย่างไร จนกระทั่งมองเห็นสิ่งสำคัญที่เรียกว่า “อุดมการณ์” หรือกลไกอำนาจสำหรับการควบคุม ที่แอบแฝงอยู่เบื้องหลังวาทกรรมดังกล่าว

ผลการวิจัย

การนำเสนอ “อุดมการณ์ทางการเมือง” มีจุดมุ่งหมายเพื่อที่จะตอกย้ำความคิดทางการเมืองโดยเฉพาะช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ซึ่งกวีรับรู้และมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ทางการเมืองครั้งนั้น และอุดมการณ์ทางการเมืองจากเหตุการณ์ดังกล่าวอาจแสดงผ่านกวีนิพนธ์อย่างชัดเจนตรงตัว หรืออาจจะแอบแฝงอยู่ในตัวบท ดังนั้น การวิเคราะห์กวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์ จึงเป็นการเปิดเผยให้เห็นถึงวิธีการอันแยบคายของ “ภาษา” ในฐานะเครื่องมือสื่อสารชนิดหนึ่งที่มีหน้าที่ในการสร้างและตรึงอุดมการณ์นั้นไว้ ดังปรากฏผลต่อไปนี้

1. เพียงความเคลื่อนไหว ของ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ (2523)

เพียงความเคลื่อนไหว ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ที่ขบวนการนักศึกษาประชาชนได้เรียกร้องรัฐธรรมนูญ และขยายตัวเป็นการเคลื่อนไหวเพื่อผลักดันให้เกิดความเป็นธรรมด้านต่างๆ ในสังคม โดยมีบทกวีสนับสนุนการต่อสู้ครั้งนั้น ใจความตอนหนึ่งว่า

ในหญ้ารกนั้นมีทาง เปลี่ยวอ้างว้างไร้คนเดิน
ทากน้อยจึงทาเงิน เป็นเงางามวะวามไว้
รอว่าสักวันหนึ่ง ซึ่งตะวันอันอำไพ
จะเกรี้ยวกราดและฟาดไฟ ประลัยหญ้าลงย่อยยับ
.....

Veridian E-Journal, Silpakorn University
ISSN 1906 - 3431

การเกิดต้องเจ็บปวด ต้องร้าวรวดและทรมา
ในสายฝนมีสายฟ้า ในผาทึบมีถ้ำทอง
.....
ก้าวแรกที่เราย่าง จะสร้างทางในทุกที่
ป่าเถื่อนในปฐพี ยังมีไว้รอให้เดิน

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2523: 36 - 37)

เนื้อหาในบทกวีนี้ พูดถึงความหวัง พลังการลุกขึ้นสู้ของขบวนการนักศึกษา และการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย ที่มีเบื้องหลังอันเกิดขึ้นจากความขัดแย้งระหว่างชนชั้นนำกับกลุ่มอำนาจเผด็จการทหารจนนำไปสู่ความสำเร็จในการโค่นอำนาจรัฐบาลเผด็จการยุคจอมพลถนอม กิตติขจร และพวก โดยมีพลังจากประชาชนและนิสิตนักศึกษา เป็นสิ่งขับเคลื่อนให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งนั้น (เศรษฐินัน ศิริสกุลเขมทัต,2560: 101)

ถ้าพิจารณาในด้านวาทกรรม “เพียงความเคลื่อนไหว” ของ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ได้นำเสนอวาทกรรมต่อต้านอำนาจเผด็จการ โดยชี้ให้เห็นภาพของความชั่วร้ายของระบอบดังกล่าว ตัวอย่างเช่น บทกวี “เขาใหญ่” ได้แสดงให้เห็นถึงตัวแทนของผู้มีอำนาจที่มักใช้อำนาจตามอำเภอใจและไม่เกรงกลัวกฎหมาย ดังตัวอย่าง

เขาใหญ่เขายิ่งด้วย บุญใด ใดฤา
จึงใหญ่เขาฉกาจไกร เกริกก้อง
แคว้งเสี่ยวเที่ยวขวิดใคร ใครทั่ว
ใครไป่ทันปิดป้อง ถูกเปรี้ยงเอียงหงาย
เขาคล้ายโคถึกน้อย คะนองเขา
ใคร่วัดรอยลบเงา สง่าผู้
ตะแบงตะบิดเอา เอมชั่ว ชนะเอย
ตูเติบร่างเติบรู้ เติบล้นพลังเหลือ

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2523: 44 – 45)

ในทางตรงกันข้าม การชี้ให้เห็นถึงความชั่วร้ายของระบอบเผด็จการก็คือการปูทางให้กับระบอบประชาธิปไตยอีกทางหนึ่งเช่นกัน โดยเฉพาะการจุดประเด็นประชาธิปไตยที่ขับเคลื่อนด้วยพลังมวลชน อันเป็นกำลังสำคัญที่มีส่วนช่วยในการกำจัดความชั่วร้ายของระบอบเผด็จการ ดังตัวอย่างตอนหนึ่งในบทกวี “แด่ ลูกที่ดีของประชาชน” ที่ว่า

ใบหญ้าย่ำช้ำชอกก็ชูหยัด เนืองขนัดที่นี่ที่นั่น
ตื่นแล้วแก้วตานับพัน มิ่งขวัญแผ่นดินตื่นแล้ว
มอมแมมคลุกเคล้ากับความงาม เมื่อยามใยทองทอแผ้ว
วันใหม่อีกวันวาวแวว ส่องแก้วเกลื่อนประกายที่กลางดิน

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2523: 97 – 98)

เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ มักใช้กลวิธีการเปรียบในการประกอบสร้างวาทกรรมดังกล่าว โดยพรรณนาผ่านสัญลักษณ์อันเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ โดยเฉพาะเรื่องของการบุกเบิกเริ่มต้นและการถางทางเดินที่ดีงามเอาไว้ให้คนรุ่นหลังเจริญรอยตาม ซึ่งการเริ่มต้นอาจจะมีความเจ็บปวดบ้าง แต่หลังจากผ่านพ้นก็จะค้นพบสิ่งที่ดีกว่า บทกวีของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ มีรสของวรรณศิลป์ครบถ้วน การเล่นคำ สรรคำ สัมผัสสระ-อักษรต่างๆ ทั้งระหว่างบทและในวรรคเดียวกันดูพิถีพิถัน จนทำให้การอ่านบทกวีมีชีวิตชีวา ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นลีลาเฉพาะตัวของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ที่สามารถถ่ายทอดความคิดและความรู้สึกออกมาอย่างนุ่มนวล โดยใช้ภูมิหลังจากความรู้สึกลึกซึ้งที่มีต่อเหตุการณ์ครั้งนั้น

จากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ภาพเหยี่ยวกระหยับปีกกลางเปลวแดด ในวรรคแรกของ “เพียงความเคลื่อนไหว” ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์จริงของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ในขณะที่เขาอยู่ภาคใต้ ซึ่งวรรคอันทรงพลังนี้เปรียบได้กับภาพหลังเหตุการณ์ในช่วงเวลาดังกล่าว อันเป็นสัญลักษณ์ที่ตอกย้ำให้เห็นว่าถึงเวลาของประชาชนที่จะลุกขึ้นต่อสู้แล้ว

ชั่วเหยี่ยวกระหยับปีกกลางเปลวแดด ร้อนที่แผดก็ผ่อนเพลาพระเวหา
พอใบไม้ไหวพลิกริกริกมา ก็รู้ว่าวันนี้มีลมวก
.....
โซ่ประตูตรึงผูกถูกกระชาก เสียงแห่งความทุกข์ยากก็ยิ่งใหญ่
สว่างแวบแปลบพร่ามาไรไร ก็รู้ได้ว่าทางยังพอมี
.....
สี่สิบปีเปล่าโล่งตลอดย่าน สี่สิบล้านไม่เคยเขยื้อนขยับ
ดินเป็นทรายไม้เป็นหินจนหักพับ ดับและหลับตลอดถ้วนทั้งตาใจ
.....
และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ เป็นความงดความงามใช่ความชั่ว
มันอาจขุ่นอาจข้นอาจหม่นมัว แต่ก็เริ่มจะเป็นตัวจะเป็นตน
พอเสียงร่ำรัวกลองประกาศกล้า ก็รู้ว่าวันพระมาอีกหน
พอปีนเปรี้ยงแปลบไปในมณฑล ก็รู้ว่าประชาชนจะชิงชัย

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2523: 84 – 86)

Veridian E-Journal, Silpakorn University
ISSN 1906 - 3431

จากความงามของภาษาในบทกวีของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ที่ได้บอกเล่าเรื่องราวเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เมื่อวิเคราะห์ผ่านกรอบวาทกรรมเชิงวิพากษ์ก็ได้แสดงให้เห็นถึง “อุดมการณ์การเมืองแบบประชาธิปไตย” ที่สะท้อนออกมาผ่านการใช้กลวิธีแบบอุปมา (Simile) อาทิ หญ้ารก, ตะวัน, หอยทาก, สายฝน, ผาทึบ, ถ้ำทอง ซึ่งการสรรคำในบทกวีดังกล่าวจงใจใช้สิ่งที่เป็นธรรมชาติรายรอบ เข้ามาเป็นตัวเปรียบเทียบกับสถานการณ์ ตัวบุคคล หรือพฤติกรรมการแสดงออกทางการเมือง เพื่อชี้ให้เห็นถึงความเชื่อที่มีอยู่เดิมว่า หนทางของระบอบการเมืองการปกครองของไทยก่อนที่จะเป็นประชาธิปไตยนั้น ยังเป็นเสมือนหญ้ารกที่จะต้องรอวันถูกถางออกไป เพียงแต่วันนี้ พลังอำนาจอันน้อยนิดของประชาชนและนิสิตนักศึกษาที่เพิ่งจะตื่นรู้ กำลังวางแนวทางที่ดีเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองอย่างสมบูรณ์ในอนาคต ซึ่งวิธีการต่อสู้แบบนี้อาจใช้ระยะเวลาหลายปี เปรียบได้กับการเดินทางของหอยทากที่แม้ว่าจะลำบากเชื่องช้า แต่ระหว่างทางก็จะได้ทิ้งร่องรอยของความเจริญงอกงามนี้ไว้เพื่อคนรุ่นหลังจะได้ดำเนินตามต่อไป

ในการต่อสู้ทางการเมืองนั้น ยังมีการใช้ชุดคำจำนวนหนึ่งที่แสดงออกถึงความรุนแรงด้วย เช่น เกรี้ยวกราด, ฟาดไฟ, ประลัย, ย่อยยับ, เจ็บปวด, ร้าวรวด, ทรมา, กระชาก, หัก, พับ, ดับ เป็นต้น ซึ่งชุดคำเหล่านี้ได้แสดงถึงพลังประชาชนที่ถูกปลดปล่อยออกมาภายใต้ความกดดัน ถึงแม้ว่าจะไม่มีอาวุธในมือ แต่ก็มีความกล้าและเด็ดเดี่ยวมากยิ่งกว่าอาวุธชนิดใด และอาจหมายถึงการยินยอมพร้อมใจที่จะเจ็บปวดหรือสูญเสียจากการต่อสู้ครั้งนี้ในลักษณะของ “ยอมหักแต่ไม่ยอมงอ”

เพียงความเคลื่อนไหว ของ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ได้ประกอบสร้างวาทกรรมว่าด้วยเรื่องของ “พลังประชาชน” ที่กวีได้ใช้ความสามารถอันชำนาญเรียงร้อยเรื่องราวผ่านภาษา (ตัวบท) เพื่อนำเสนอความคิดและอุดมการณ์ทางการเมืองในฝ่ายของตน ทั้งนี้โดยอาศัยช่องทางการสื่อสารระหว่างกวีกับประชาชนที่สามารถเผยแพร่ได้อย่างเป็นวงกว้าง ผ่านสถาบันการรับรองและพิจารณารางวัลที่มีชื่อเสียงอย่าง “ซีไรต์” กับทั้งบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทยที่เชื่อมั่นในระบอบ “ประชาธิปไตย” ในฐานะเครื่องมือควบคุมและจัดระเบียบสังคม จึงทำให้วาทกรรมชุดนี้ทรงอำนาจและสามารถต่อสู้กับระบอบเผด็จการที่เป็นคู่ตรงข้ามมาตลอดทุกยุคทุกสมัย ส่งผลให้เกิดความเคลื่อนไหวทางการเมืองในสังคมไทยเพื่อประชาธิปไตยที่เข้มแข็งอยู่อย่างต่อเนื่อง

2. นาฏกรรมบนลานกว้าง ของ คมทวน คันธนู (2526)

นาฏกรรมบนลานกว้าง เป็นวรรณกรรมประเภทร้อยกรอง โดดเด่นด้วยความหลากหลายของฉันทลักษณ์ และทำนองเสียงที่แตกต่างจากบทกวีร่วมสมัย เป็นเรื่องร่วมสมัยที่ย้อนยุคประวัติศาสตร์ โดยเนื้อหาของบทกวีกล่าวถึงการประณามชนชั้นสูงหรือผู้มีอำนาจในสังคม โดยโยงภาพความทุกข์ทรมานและความแค้นของคนยากจน ผู้ด้อยโอกาส กับเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ดังตัวอย่างที่ว่า

ถึงหนทางทรราชสมุนจะรุมจะล้อม
คนนี้บ่คิดน้อม คำนับ

แม้ร้อยแสนอุปสรรคภยะจะสับ
สำนึกกลับยิ่งแน่น สนิท
แม้พายุทะมึนกระหน่ำ ณ สารทิศ
ศรัทธายังทอนิจ นิรันดร์
ถือคมทวนก็เพราะทาสประชาจะป้องประจัญ
เข้มแข็งประหนึ่งคัน ธนู
ถือคำสัตย์ปฏิญาณเท่านานมนะจะชู
ธงต้านศัตรูตราบ ตัวตาย

(คมทวน คันธนู, 2526: 16 - 17)

ภาพการต่อสู้ทางการเมืองที่ปรากฏในบทกวีของคมทวน คันธนู บางตอนยังได้สนับสนุนให้นักหนังสือพิมพ์ ซึ่งถือเป็นพลังของสื่อมวลชนที่มีอำนาจในการนำเสนอวาทกรรม ใช้ปลายปากกาเป็นอาวุธในการต่อสู้กับปลายกระบอกปืน อีกทั้งยังกล่าวย้ำถึงเรื่องของจรรยาบรรณในการนำเสนอข้อมูลข่าวสารว่าจะต้องเป็นไปอย่างบริสุทธิ์ยุติธรรม เพื่อไม่ให้ตกเป็นเครื่องมือของฝ่ายอธรรม ดังตัวอย่าง

กระแสเลือดประวัติศาสตร์ทุกหยาดหยด
คือสายเลือดคนขบถที่คลาคล่ำ
ทุกหยาดหมึกแต่ละหยดต้องจดจำ
ว่าไหลแทบเท้าอธรรมหรือทิ่มแทง
จรรยาบรรณอันวิจิตรบรรจงใส่
ถึงตกอยู่หนใดต้องเปล่งแสง
จรรยาบรรณต้องไม่เบือนตะบิดตะแบง
ยิ่งถูกแว้งฉกกัดยิ่งอาจอง
หนังสือพิมพ์ต้องตีแผ่สะท้อนภาพ
ความเลวทราม-ความหยามหยาบ-ความสูงส่ง
เป็นหัวหอกกระบอกเสียงอันเที่ยงตรง
มิใช่ล้าหลังลงเป็นเรือเกลือ
เมื่อหาญเป็นเช่นเหยี่ยวขยับปีก
กรงเล็บนั้นต้องฉีกขยุ้มเหยื่อ
ใช่จนตรอก,กลอกตาทำง่าเงื้อ
เหลียวตรลบตะปบเนื้อประชาชน

(คมทวน คันธนู, 2526: 63)

Veridian E-Journal, Silpakorn University
ISSN 1906 - 3431

ชุดคำในบทกวีของคมทวน คันธนู ได้แสดงออกถึงความรุนแรงเช่นกัน อาทิ ทิ่มแทง, แว้ง, ฉก, กัด, ฉีก, ขยุ้ม, ตะปบ เป็นต้น ซึ่งชุดคำเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงพลังอำนาจของน้ำหมึกที่ทรงอานุภาพอย่างหาญกล้าและเด็ดเดี่ยวมากยิ่งกว่าอาวุธใด และการต่อสู้ครั้งนี้จะต้องเป็นไปในลักษณะ “ไม่ลดราวาศอก” เพราะเมื่อใดก็ตามที่พลังของประชาชนอ่อนแรงลง ก็ย่อมถูกฝ่ายตรงข้ามแว้งกัดได้

เมื่อพิจารณาในฐานะวาทกรรม นาฏกรรมบนลานกว้าง ของ คมทวน คันธนู ได้สร้างวาทกรรมสำนึกรักประชาธิปไตย ด้วยกลวิธีการใช้คำแสดงทัศนภาวะ (Modality) ผ่านผู้ที่สามารถจะชี้นำสังคม ได้แก่ นักหนังสือพิมพ์ นักศึกษา และนักเขียน ซึ่งถือได้ว่าเป็นกลุ่มบุคคลที่มีบทบาทอยู่ในแถวหน้าของสังคมไทย ดังตัวอย่างนี้

หนังสือพิมพ์ต้องตีแผ่สะท้อนภาพ ความเลวทราม - ความหยาบ - ความสูงส่ง
เป็นหัวหอกกระบอกเสียงอันเที่ยงตรง มิใช่ล้าหลังลงเป็นเรือเกลือ
(คมทวน คันธนู, 2526: 44)

.....

จึงบัณฑิตทรราชย์มีกลาดเกลื่อน เสื้อครุยเปื้อนจมปลักความกักขฬะ
อนาคตข้างหน้าล้วนภาระ เธอต้องคอยกวาดกองขยะให้สังคม
(คมทวน คันธนู, 2526: 46)

.....

สำนึกของนักเขียน ต้องเป็นเทียนที่ฉานโชน
บ่อ่อนบ่เอนโอน ต่อน้ำเงินจนงูบงึม
(คมทวน คันธนู, 2526: 49)

ในทุกการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมไทย มักจะปรากฏภาพของ 3 กลุ่มบุคคลนี้พร้อมกับความเชื่อที่ว่าพวกเขาจะต้องนำพาซึ่งสิ่งใหม่ให้แก่สังคม โดยเฉพาะประเด็นการเมืองแบบประชาธิปไตย ที่บุคคลทั้ง 3 กลุ่ม มีบทบาทอย่างสูงในการร่วมเรียกร้องประชาธิปไตยให้กับสังคมไทยมายาวนาน จนกลายเป็นภาพจดจำของผู้คนโดยส่วนใหญ่ ดังนั้น คมทวน คันธนู ในฐานะที่เคยเป็นนักเขียนและนักหนังสือพิมพ์มาก่อน จึงพยายามประกอบสร้างวาทกรรมเพื่อให้เห็นถึงความสำคัญของบุคคลทั้ง 3 กลุ่มนี้ และได้แสดงอุดมการณ์ทางการเมืองในรูปแบบของตัวเองออกมาชัดเจนว่าสนับสนุนส่งเสริมกลุ่มบุคคลดังกล่าว อีกทั้งยังเป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่คนในสังคมว่าพวกเขาจะต้องเป็นแกนนำและเป็นกระบอกเสียงที่ดีเพื่อประชาธิปไตยได้

3. ใบไม้ที่หายไป ของ จีระนันท์ พิตรปรีชา (2532)

ใบไม้ที่หายไป เป็นเรื่องราวเชิงบันทึกชีวิตตอนหนึ่งของจีระนันท์ พิตรปรีชา ระหว่าง พ.ศ. 2513 - 2529 ตั้งแต่เป็นนักศึกษาอุดมการณ์สูงจนกระทั่งตัดสินใจหนีเข้าป่าเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย การใช้ชีวิตในป่าที่ต้องเผชิญกับความยากลำบาก คิดถึงบ้าน การค้นหาความหมายของชีวิตที่เต็มไปด้วยขวากหนาม แต่เธอก็สามารถทำตามอุดมการณ์ของตัวเองจนสำเร็จ กวีได้เล่าเรื่องราวของตัวเองผ่านความใฝ่ฝัน ปรัชญาชีวิต และอุดมคติของหนุ่มสาวในยุคนั้น และก็ได้พบว่าทุกชีวิตต้องเป็นไปตามวัฏจักรของธรรมชาติ

ในประเภทของกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์ จีระนันท์ พิตรปรีชา เป็นกวีหญิงเพียงคนเดียวที่ได้รับรางวัลดังกล่าว ด้วยการบ่มเพาะและเก็บเกี่ยวประสบการณ์จากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 จึงทำให้งานนิพนธ์ของจีระนันท์ พิตรปรีชา มีความเข้มข้น ดังตัวอย่างบทสำคัญตอนหนึ่งที่เปรียบเทียบผู้หญิงกับดอกไม้ว่า

ดอกไม้มีหนามแหลม มิใช่แย้มคอยคนชม
บานไว้เพื่อสะสม ความอุดมแห่งผืนดิน
(จีระนันท์ พิตรปรีชา, 2532: 29)

คุณสมบัติร่วมกันของผู้หญิงกับดอกไม้ประการหนึ่ง คือ ความงาม แต่ความหมายของ“ผู้หญิง” ในงานของจีระนันท์ พิตรปรีชา ได้ถูกกำหนดนิยามใหม่ให้เป็นผู้มีความสามารถที่จะยืนหยัดอยู่บนแผ่นดินแห่งนี้ได้ด้วยตนเอง และมีความสามารถในการปกป้องตนเองได้ ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่ากวีต้องการนำเสนอ / ปลูกฝังค่านิยมอุดมการณ์เชิงสตรีนิยม เพื่อสร้างพื้นที่ใหม่ให้กับผู้หญิง จากเดิมที่ถูกมองว่าเป็นเพียงสมบัติของผู้ชาย ให้กลายเป็นผู้ที่มีความสามารถไม่น้อยไปกว่าผู้ชาย

นอกจากอุดมการณ์สตรีนิยมแล้ว จีระนันท์ พิตรปรีชา ยังได้นำเสนอเรื่องของการต่อสู้ทางการเมืองด้วยพลังนิสิตนักศึกษา หรือ “พลังสีขาว” ซึ่งกวีเปรียบพลังการต่อสู้นี้เฉกเช่นนี้กับดอกไม้ที่กำลังจะบานเหมือนกับพลังของนิสิตนักศึกษาที่พร้อมจะลุกขึ้นมาต่อสู้ด้วยความถึงพร้อมทางปัญญา ดังตัวอย่างที่ว่า

ดอกไม้ ดอกไม้จะบาน บริสุทธิ์กล้าหาญ จะบานในใจ
สีขาว หนุ่มสาวจะใฝ่ แน่วแน่แก้ไข จุดไฟศรัทธา
เรียนรู้ ต่อสู้มายา ก้าวไปข้างหน้า เข้าหามวลชน
ชีวิต อุทิศยอมตน ฝ่าความสับสน เพื่อผลประชา
ดอกไม้ บานให้คุณค่า จงบานช้าๆ แต่ว่ายั่งยืน
ที่นี่ และที่อื่นๆ ดอกไม้สดชื่น ยื่นให้มวลชน
(จีระนันท์ พิตรปรีชา, 2532: 19)

Veridian E-Journal, Silpakorn University
ISSN 1906 - 3431

จากการสรรคำของกวี เช่น ศรัทธา, มวลชน และประชา ดูเหมือนว่าจะให้ความรู้สึกถึงอุดมการณ์แบบสังคมนิยม (คอมมิวนิสต์) ผสมผสานอยู่ด้วย ซึ่งอุดมการณ์สังคมนิยมนี้นำเสนอจุดเด่นในเรื่องของความเท่าเทียมทางชนชั้น โดยมีพลังศรัทธาของมวลชนเป็นแรงขับดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างยิ่งใหญ่ ซึ่งบริบททางการเมืองที่บทกวีชุดนี้ถูกเขียน เป็นช่วงเวลาหลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ผ่านไปแล้ว และจีระนันท์ พิตรปรีชา ก็อาจซึมซับวิธีคิดเช่นนี้มาจากการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองในเหตุการณ์ดังกล่าว อีกทั้งบรรยากาศความเป็นปัญญาชนในยุคนั้นต่างก็อบอวลไปด้วยกระแสวิธีคิดจากฝ่ายซ้ายที่กำลังเติบโตขึ้นด้วย (นนทวุฒิ ราชกาวี, 2557: 106)

ในด้านความเป็นวาทกรรม ใบไม้ที่หายไป ของ จีระนันท์ พิตรปรีชา ได้แสดงออกถึงวาทกรรมต่อต้านเผด็จการและต้องการขุดรากถอนโคนระบอบดังกล่าว ตัวอย่างบทกวีบทหนึ่งได้ใช้ความเชื่อที่เคยมีมาก่อนเกี่ยวกับคนใต้ว่ามีเลือดนักสู้อย่างเต็มเปี่ยม เพื่อที่จะจัดการกับระบอบเผด็จการอย่างไม่กลัวเกรง ซึ่ง จีระนันท์ พิตรปรีชา ก็เป็นผู้หญิงใต้คนหนึ่งที่ยืนหยัดต่อสู้กับอำนาจเผด็จการที่ร้อนร้าย ดังตัวอย่าง

ตั้งแต่กูรู้ความถามกูได้ ว่าคนใต้แต่รุ่นปู่สู้คนไหม
เมื่อถูกรุมคุมเหงเคยเกรงใคร ไฟก็ไฟเถอะจะจับดับด้วยมือ
(จีระนันท์ พิตรปรีชา, 2532: 42)

ภาพการต่อสู้ทางการเมืองของผู้หญิงในสังคมและวัฒนธรรมไทยไม่เคยปรากฏมาก่อน แต่ในช่วงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 จีระนันท์ พิตรปรีชา ได้เข้ามาปลุกจิตวิญญาณการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยด้วยพลังของผู้หญิงให้โหมกระพือขึ้น จนคนในสังคมมองเห็นบทบาทการต่อสู้ทางการเมืองของผู้หญิงและเกิดการยอมรับมากขึ้น โดยเฉพาะพลังของหนุ่มสาวรุ่นใหม่ที่ก้าวเข้ามาพลักดันสังคมให้เคลื่อนไปข้างหน้าโดยไม่ได้แบ่งแยกเรื่องของเพศหรือแบ่งหน้าที่การทำงานระหว่างผู้ชาย / ผู้หญิง เหมือนในอดีตอีกต่อไป ดังนั้น เมื่อวาทกรรมต่อต้านเผด็จการแบบ จีระนันท์ พิตรปรีชา ถูกผลิตหรือถ่ายทอดออกมาสู่สังคมวงกว้างในยุคหลัง 14 ตุลาคม 2516 ที่เปิดใจยอมรับบทบาทความเป็นชาย / หญิงมากขึ้น วาทกรรมนี้จึงแปรสภาพเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองที่คนในสังคมต่างรับรู้และพร้อมใจยอมรับได้อย่างไม่มีข้อสงสัย

สรุป

จากการศึกษากวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์ จำนวน 3 เล่ม ต่างก็มีอุดมการณ์ทางการเมืองในรูปแบบที่แตกต่างกันไป กล่าวคือ เพียงความเคลื่อนไหว ของ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ (2523) เป็นวาทกรรมเพื่อการต่อต้านระบอบเผด็จที่ชี้ให้เห็นความเลวร้ายของระบอบดังกล่าว อีกทั้งยังได้แสดงให้เห็นถึงการก่อตัวของพลังภาคประชาชนที่ค่อยเข้มแข็งมากขึ้น อีกทั้งยังได้วางแนวทางที่ดีดังกล่าวเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองอย่างสมบูรณ์ในอนาคต ส่วนนาฏกรรมบนลานกว้าง ของ คมทวน คันธนู (2526) เน้นที่การต่อสู้ผ่านนักหนังสือพิมพ์ นักศึกษา และนักเขียน ซึ่งถือได้ว่าเป็นกลุ่มบุคคลที่มีบทบาทอย่างสูงในการร่วมเรียกร้องประชาธิปไตยให้กับสังคมไทยมายาวนาน จนกลายเป็นภาพจดจำของผู้คนโดยส่วนใหญ่ สำหรับใบไม้ที่หายไป ของ จีระนันท์ พิตรปรีชา (2532) ก็เน้นไปที่การลุกขึ้นมาต่อสู้ทางการเมืองของผู้หญิง และพลังนิสิตนักศึกษา นอกจากนี้ยังเรียกร้องให้มีความเท่าเทียมทางชนชั้น

ทั้งนี้ ความแตกต่างทั้ง 3 แบบของกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์ 3 เล่ม ได้สะท้อนให้เห็นถึงจุดร่วมสำคัญของ “อุดมการณ์การเมืองแบบประชาธิปไตย” ที่ศรัทธาในความสามารถของประชาชน การรู้จักใช้เหตุผล ตลอดจนการมองประชาชนว่าสามารถร่วมมือกันทำเพื่อส่วนรวมได้ อีกทั้งยังมีความเชื่อในความเป็นอิสระและมีเสรีภาพของประชาชน ตลอดจนยอมรับในความเท่าเทียมกันโดยไม่แบ่งแยกเชื้อชาติและเพศ ซึ่งกวีได้เรียงร้อยผ่านภาษา (ตัวบท) เพื่อนำเสนอความคิด รูปแบบทางการเมือง ตลอดจนจุดยืนของตนเอง ส่วนช่องทางการสื่อสารระหว่างกวีกับประชาชนก็ถูกเผยแพร่ในวงสังคมอันกว้างขวาง ผ่านสถาบันการรับรองและพิจารณารางวัลที่มีชื่อเสียงอย่าง “ซีไรต์” และมีบริบททางสังคมวัฒนธรรมของประเทศที่มี “ระบอบประชาธิปไตย” คอยควบคุมและจัดระเบียบของสังคม จึงทำให้วาทกรรมดังกล่าวมานี้มีอำนาจในการครอบงำและควบคุมสังคมได้สูง

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยจะเห็นได้ว่า “อุดมการณ์” เป็นสิ่งที่คอยกำหนดทิศทางของสังคมวัฒนธรรมเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย อันเกิดจากความคิดความเชื่อร่วมกันอย่างเป็นระบบของสมาชิกในสังคมหนึ่ง โดยมีการสั่งสมกันมาจนฝังรากลึก อีกทั้งยังมีหน้าที่ในการจัดระเบียบความคิดความเชื่ออื่นๆ ที่ตามมาภายหลัง

ดังคำกล่าวของนอร์แมน แฟร์เคลาฟ์ (Norman Fairclough, 1992: 91) ที่ว่า วาทกรรมทุกชิ้นมีอุดมการณ์แอบแฝงอยู่ตราบเท่าที่วาทกรรมหรือปฏิบัติการทางวาทกรรมนั้นนำไปสู่การรักษาไว้ซึ่งความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และอุดมการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมมีลักษณะการครอบงำ บนรากฐานเรื่องของชนชั้น เพศสภาพ และกลุ่มวัฒนธรรม ซึ่งวาทกรรมดังกล่าว ก็คือ “ภาษา” ที่เรารู้สึกคุ้นเคยเป็นอย่างดี อีกทั้งยังเป็น “วาทกรรม” ที่ผ่านการคัดสรรมาแล้วเป็นอย่างดีผ่านผู้เขียนที่ได้รับการยกย่อง (รางวัล) จากสถาบัน หรือองค์กรที่มีชื่อเสียงในวงกว้าง

Veridian E-Journal, Silpakorn University
ISSN 1906 - 3431

ถ้าพิจารณาแง่มุมของ “ภาษา” ผ่านกรอบวาทกรรมวิเคราะห์เชิงทฤษฎีวิพากษ์ 3 มิติของนอร์แมน แฟร์เคลาฟ์ จะพบว่า แต่ละช่องทาง ล้วนสัมพันธ์โยงใยกันอย่างสลับซับซ้อน กล่าวคือ ตัวบทได้ทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการสื่อสารวาทกรรมผ่าน “ภาษา” ขณะที่ภาคปฏิบัติการทางวาทกรรม จะเป็นสิ่งกำหนดช่องทางในการสื่อสารนั้น ว่าจะให้แสดงผ่านสื่อประเภทใด มีใคร หรือองค์กรใดเป็นผู้ควบคุมการผลิต และต้องการให้มีผลกระทบถึงเป้าหมายในวงกว้างแค่ไหน โดยเฉพาะภาคปฏิบัติการทางวาทกรรมนี้ที่ผ่านการรับรองด้วยรางวัลซีไรต์ อันเชื่อได้ว่าวาทกรรมดังกล่าวจะต้องเข้าถึงคนในสังคมทุกกลุ่มและมีผลต่อการครอบงำสังคมได้เป็นวงกว้าง ตลอดจนภาคปฏิบัติการทางสังคมวัฒนธรรมหรือบริบททางสังคมวัฒนธรรมไทยที่มักนำเสนอมาโดยตลอดว่าปกครองด้วย “ระบอบประชาธิปไตย” จะเป็นกรอบในการกำหนดอีกชั้นหนึ่งว่าวาทกรรมนั้นสมควรได้รับการเผยแพร่ จนกลายเป็นที่ยอมรับของคนในสังคมอย่างปราศจากข้อโต้แย้ง ซึ่งกระบวนการทั้งหมดต่างมีความเกี่ยวโยงและกำหนดบทบาทระหว่างกันได้

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

คมทวน คันธนู. (2526). **นาฏกรรมบนลานกว้าง**. กรุงเทพฯ: ต้นอ้อ แกรมมี่.

จีระนันท์ พิตรปรีชา. (2532). **ใบไม้ที่หายไป**. กรุงเทพฯ: อ่านไทย.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2545). **วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์และความเป็นอื่น**. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2551). **ภาษากับการเมือง ความเป็นการเมือง**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

นนทวุฒิ ราชกาวี. (2557). ความเชื่อแบบพุทธไทยในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ พ.ศ. 2508-2519. **ประวัติศาสตร์ธรรมศาสตร์**. 1(2), 106.

นพพร ประชากุล. (2544). แนวคิดสกุลหลังอาณานิคม (Postcolonialism). **สารคดี**. 16(191), 143.

เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์. (2523). **เพียงความเคลื่อนไหว**. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.

เศรษฐินัน ศิริสกุลเขมทัต. (2560). ปรัชญาแนวพุทธ: การแก้ปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง. **ดุษฎีบัณฑิตทางสังคมศาสตร์**. 7(2), 101.

สุวรรณา ทับแจง. (2550). **การศึกษาความคิดเชิงสังคม และวรรณศิลป์ในกวีนิพนธ์ของอุชเชนีอังคารกัลยาณพงศ์ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ศักดิ์สิริ มีสมสืบ และศิวกานท์ ปทุมสูติ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, ไทยศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ภาษาต่างประเทศ

Fairclough, Norman. (1992). **Discourse and Social Change**. Cambridge: Polity Press.